

Dansk sprogforskning i dag og i fremtiden set fra en formel syntaktikers synspunkt

Sten Vikner

Sektion for Engelsk, Institut for Sprog, Litteratur og Kultur, Aarhus Universitet
sten.vikner@hum.au.dk - www.hum.au.dk/engelsk/engsv

1. Indledning, 1
2. Komparativ syntaks, 1
3. Den komparative syntaks har brug for den teoretiske syntaks:
Danske og svenske verbalpartikler, 2
4. Den teoretiske syntaks har brug for den komparative syntaks:
Det finitte verbum i *ja/nej*-spørgsmål, 3
5. Perspektiv, 5

Bibliografi, 5

Note om betydningen af "komparativ lingvistik"/"komparativ syntaks", 6

1. Indledning

Eksempler på tilgange til formel syntaks i Danmark

LFG, HPSG	Copenhagen Business School & Center for Sprogteknologi
GB, minimalisme, optimalitetsteori	Aarhus Universitet
EFAQ	Aalborg Universitet

Ved hjælp af eksempler fra min egen forskning vil jeg give nogle smagsprøver på både hvad den formelle/teoretiske syntaks kan og hvilke naboområder den gerne vil i debat med.

Det drejer sig først og fremmest om den komparative lingvistik, dvs. om sproglig mangfoldighed, variation og sprogforandring (se også noten på side 6).

Der er dog også en klar forbindelse til den funktionelle lingvistik, hvor debatten drejer sig om hvilke fænomener der bedre kan analyseres rent formelt snarere end funktionelt.

En anden forbindelse som jeg ikke vil komme så meget ind på, er den til den formelle semantik. Semantikken fortolker sætninger på grundlag af deres struktur og syntaksen har dermed store konsekvenser for semantikken (og vice versa), som vi formentlig også vil se senere i dag.

2. Komparativ syntaks

Den komparative lingvistik leder efter forskelle mellem sprog. Dette kan være interessant og nyttigt i sig selv, men det kan også gå et skridt videre. I hvor høj grad kan forskelle og ligheder mellem to givne sprog begrundes i hjernens kognitive arkitektur vs. i kulturelle forskelle og ligheder mellem de pågældende samfund? Jeg mener at den komparative lingvistik skal undersøge hvilke typer variation mellem sprog der findes, og hvilke der ikke findes. Dermed vil den bidrage til vores viden om den menneskelige hjernes spændvidde og begrænsninger. Den eksplicit sammenlignende synsvinkel vil også lade sprogenes egenart og karakteristiske kontur træde mere prægnant frem end hvis man behandler hvert sprog for sig i isolation.

3. Den komparative syntaks har brug for den teoretiske syntaks: Danske og svenske verbalpartikler

- (1) *About thirty years ago there was much talk that geologists ought only to observe and not theorise; [...] at this rate a man might as well go into a gravel-pit and count the pebbles and describe the colours. How odd it is that anyone should not see that all observation must be for or against some view if it is to be of any service.* (Charles Darwin i et brev til Henry Fawcett 18.09.1861, citeret fx i Gould 1992 og i Shermer 2001)

Som andre videnskaber er komparativ lingvistik meget mere interessant og anvendelig hvis den har et solidt teoretisk fundament. Med andre ord komparative lingvister bør ikke bare gå ud og samle en hel masse data fra en hel masse sprog. Komparative lingvister bør søge at redegøre teoretisk for så mange overfladeforskelle mellem forskellige sprog som muligt ved at udlede dem fra så få underliggende (mere abstrakte) forskelle som muligt.

Eksempel: forskellen mellem dansk og svensk ang. stillingen af verbalpartiklerne (Vikner 1987:262):

(2)

				objekt	partikel
a.	dansk	Harry	smed	tæppet	ud
b.	svensk	*Harry	kastade	mattan	bort

(3)

				partikel	objekt
a.	dansk	*Harry	smed	ud	tæppet
b.	svensk	Harry	kastade	bort	mattan

En anden forskel mellem de to sprog har at gøre med konstruktioner med *lade* (Vikner 1987:262):

(4)

				objekt	verb
a.	dansk	Harry	lod	tæppet	støvsuge
b.	svensk	*Harry	lät	mattan	dammsuga

(5)

				verb	objekt
a.	dansk	*Harry	lod	støvsuge	tæppet
b.	svensk	Harry	lät	dammsuga	mattan

Ovenstående er to forskellige forskelle mellem dansk og svensk, men hvad nu hvis man antog at de udgjorde to forskellige eksempler på den *samme* forskel? En sådan hypotese ville forudsige at andre sprog behandler disse to konstruktioner på samme måde. Fx hvis der var et sprog der tillod både (2) og (3), så ville vi nu forvente at det samme sprog også ville tillade både (4) og (5). Dette er nøjagtig den rigtige forudsigelse for norsk.

Ved at sammenligne både forskellige sprog (fx dansk vs. svensk) og forskellige stadier af samme sprog (fx oldnordisk vs. moderne dansk) bliver det muligt at give et kvalificeret bud på hvad der udgør mulige (og umulige) typer af sprogvariation.

Herved skabes et solidt fundament for anvendt lingvistik af mange slags, lige fra datalingvistik til forskning i indlæringsvanskeligheder, og herved integreres teori og empirisk forskning.

I lingvistikken nutildags er der to teoretiske paradigmer der dominerer, det formelle og det funktionelle. Begge tilgange har mange tilhængere på verdensplan, og også i det øvrige Skandinavien. Imidlertid er interessen for teoretisk lingvistik kun slået igennem i Danmark i relativt begrænset omfang.

For at lingvistikken kan bidrage til andre videnskabelige områder, fx neurologi, psykologi og informatik (inklusive kunstig intelligens og datalingvistik), så er det absolut uomgængeligt at den i højere grad end hidtil beskæftiger sig med sit eget teoretiske fundament. Den funktionelle tilgang til sprogvidenskab, som er fremherskende i Danmark, har brug for et formelt og teoretisk modspil der er kvalificeret og konstruktivt, hvis dansk lingvistik i fremtiden skal kunne være med på internationalt plan.

4. Den teoretiske syntaks har brug for den komparative syntaks: Det finitte verbum i *ja/nej*-spørgsmål

Hjælpsspørgsmål, eller *ja/nej*-spørgsmål, udgør et eksempel på hvordan den teoretiske syntaks kan drage nytte af den komparative syntaks. *Ja/nej*-spørgsmål er spørgsmål som man typisk kan besvare med et *ja* eller et *nej*, og på dansk begynder de med det finitte verbum:

(6) Havde Harry først købt billet i går?

Først lidt om sætningsstrukturen. Danske hovedsætninger har to positioner til venstre for subjektpositionen. I den første position er der et tidsadverbial i (7a) og et objekt i (7b). Denne position kaldes *fundamentfeltet* hos Diderichsen (1962) og fx *CP-spec* i den formelle syntaks. I den anden position står det finitte verbum i både (7a,b). Denne position kaldes *v* hos Diderichsen (1962) og fx *C°* i den formelle syntaks:

(7)	①	②	
a.	I går	havde	Harry først købt billet
b.	Billet	havde	Harry først købt i går

Det teoretiske spørgsmål er nu om *ja/nej*-spørgsmål som (6) skal analyseres således at det finitte verbum er i den første af disse to positioner, (8a), eller i den anden, (8b):

(8)	①	②	
a.	Havde		Harry først købt billet i går?
b.		Havde	Harry først købt billet i går?

De fleste diskussioner af emnet anbefaler analysen i (8b), fx Diderichsen (1962:193), Allan et al. (1995:494), Vikner (1995:49), og Jørgensen (2000:73). Hansen (1980:46) siger direkte: "Man kunne naturligvis ligeså godt sige at det var det finitte verbum der stod i [første position] i den slags tilfælde, men det er lettere at vedtage en gang for alle at det finitte verbum altid står [i anden position]".

Mindst to danske lingvister er dog uenige. Arndt (2003:244) siger om dansk sætningsstruktur at "vi kan placere snart sagt hvad som helst forrest (dog sjældent V, og v kun i spørgende sætninger, men de kan også betragtes som sætninger uden forfelt)". Med andre ord, han foretrækker (8a), men han nævner også (8b) som et alternativ.

Togeby (2003:56, 58) foretrækker også (8a), selvom han siger at (8b) ville gøre analysen "nemmere". Grunden til at Togeby (2003:58, fn 1) foretrækker (8a), er at kun hvis man antager (8a), har man en forskel mellem et *ja/nej*-spørgsmål som (6) og en subjektløs sætning af den type som man kan finde i fx dagbogs-kontekster:

(9) Har aldrig skrevet dagbog før

Togeby siger altså at hvis vi antager at verbet i et *ja/nej*-spørgsmål er i den første position, (8a), så kan vi redegøre for forskellen mellem *ja/nej*-spørgsmålet og dagbogseksemplet. Idet dagbogseksemplet, (9), må antages at have en **tom** første position (pladsen hvor subjektet burde have stået), siger Togeby at dette kan kun være forskelligt fra et *ja/nej*-spørgsmål hvis et *ja/nej*-spørgsmål har **det finitte verbum** i den første position.

I modsætning hertil vil jeg foreslå at et *ja/nej*-spørgsmål som (6) og et dagbogseksempel som (9) har det **til fælles** at **de begge** har en tom første position. Hvor jeg er enig med Togeby (2003:58) i at den første position i dagbogseksemplet indeholder et ikke-udtalt subjekt, så mener jeg også at den første position i et *ja/nej*-spørgsmål indeholder et tomt eller ikke-udtalt element, nemlig et tomt spørgsmålselement, angivet med *hv* i (10b). (Denne idé går mindst tilbage til Chomsky 1977, og måske længere).

(10)	①	②		
a.	[_{subj}]	Har	aldrig skrevet dagbog før	= (9)
b.	[_{hv}]	Havde	Harry først købt billet i går?	= (6)

Antagelsen af at de to sætningstyper skal analyseres parallelt, altså som i (10), understøttes af de komparative data. Kun med denne analyse af *ja/nej*-spørgsmål kan man nemlig redegøre for den forbindelse som er formuleret i Greenbergs (1963:82-83) "Universal 11":

(11) **UNIVERSAL 11.**

Inversion of statement order so that verb precedes subject occurs only in languages where the question word or phrase is normally initial. This same inversion occurs in yes-no questions only if it also occurs in interrogative word questions.

I den første sætning i (11) står der at kun de sprog hvor spørgeelementet (*hv*-elementet) normalt står først, også har omvendt ordstilling i delspørgsmål (*hv*-spørgsmål). Dette er fx tilfældet i dansk:

(12) Hvad købte Harry?

der både har et spidsstillet *hv*-element, *hvad*, og omvendt ordstilling (verbet *købte* står før subjektet *Harry*). Det modsatte er tilfældet fx i kinesisk (eksempel fra Cheng & Rooryck 2000:2):

(13) Hufei mai-le shenme?
Hufei købte hvad?

hvor *hv*-elementet *shenme* ikke står først, og hvor der ikke er omvendt ordstilling (verbet kommer efter subjektet).

I den anden sætning af (11), står der at kun de sprog der har omvendt ordstilling i *hv*-spørgsmål, også har omvendt ordstilling i *ja/nej*-spørgsmål.

Greenberg (1963:82-83) opstiller altså en korrelation mellem det at have spidsstillede *hv*-elementer og det at have omvendt ordstilling i *ja/nej*-spørgsmål.

Hvorfor er der sådan en korrelation? Hvis vi følger analysen af *ja/nej*-spørgsmål i (10b), er det ligetil. Så har de to konstruktioner, *ja/nej*-spørgsmål med spidsstillet finit verbum og *hv*-spørgsmål med spidsstillet *hv*-element, nemlig præcis samme struktur, (10b): et *hv*-element i den første position, det finitte verbum i anden position, og først derefter kommer subjektet og resten af sætningen. Hvis vi antager at *ja/nej*-spørgsmål med spidsstillet verbum har et tomt *hv*-element i første position og det finitte verbum i anden position, så er det ikke uventet at *ja/nej*-spørgsmål med denne ordstilling kun forekommer i sprog der også har deres synlige *hv*-elementer i første position.

Med andre ord, hvis vi inddrager komparative data i vores overvejelser, er vi bedre i stand til at foretage det teoretiske valg mellem de to analyser i (8a) og (8b).

5. Perspektiv

Jeg håber at have vist at den formelle syntaks som en del af dansk sprogforskning både har meget at byde på over for andre områder og at der er meget den har brug for fra de andre områder.

Udover hvad jeg allerede har nævnt, er der er yderligere områder af lingvistikken som den formelle syntaks har stor nytte af, fx korpuslingvistik med moderne korpora og interfaces som VISL på SDU og med historiske korpora som SMN (Studér Middelalder på Nettet) i København (KU/DSL).

Der er også mange andre felter som den formelle syntaks har brug for feedback fra, fx neurolingvistikken, fordi den måde den formelle syntaks behandler problemerne har implikationer for neurolingvistikken.

I dansk sprogforskning i dag er der en stigende interesse for den formelle lingvistik og dermed også for brobygning mellem den formelle og den funktionelle lingvistik. Der er dermed (som i mange andre videnskaber) en bevægelse henimod en forståelse af at form og funktion ikke nødvendigvis udelukker hinanden, men at der i stedet er tale om to forskellige abstraktionsniveauer. Jf. hjertets form (klapper og pumper og deres samspil) og dets funktion (at pumpe blod rundt i kroppen så vi ikke falder døde om), eller det med den røde rose (form: det kemiske grundlag for farven, funktion: at tiltrække bier, jf. Vikner 2004).

Jeg finder det også positivt at der er meget mere interesse end tidligere for komparativ lingvistik, altså for variation mellem forskellige sprog, eller forskellige dialekter eller forskellige stadier af et sprog. Denne interesse ser man både i Danmark (LANCHART på KU) og i hele Skandinavien, hvor både formelle og funktionelle syntaktikere er med i *Nordic Center of Excellence in Microcomparative Syntax*, (<http://norms.uit.no/>) og i netværket om syntaktisk variation i skandinaviske dialekter, *ScanDiaSyn*, (<http://uit.no/scandiasyn>).

Bibliografi

- Allan, Robin, Philip Holmes, & Tom Lundskær-Nielsen (1995) *Danish, a Comprehensive Grammar*. London: Routledge.
- Arndt, Hans (2003): *Sproget: Hverdagens Mirakel*. Aarhus University Press
- Cheng, Lisa & Johan Rooryck (2000): "Licensing Wh- in situ", *Syntax* **3.1**, 1-19.
- Chomsky, Noam: 1977, "On Wh-Movement" in Peter Culicover, Thomas Wasow, & Adrian Akmajian (eds.), *Formal Syntax*, Academic Press, New York, pp.-71-132.
- Christensen, Ken Ramshøj (2005): *Interfaces: Negation - Syntax - Brain*. PhD dissertation, Department of English, University of Aarhus.
- Diderichsen, Paul (1962), *Elementær Dansk Grammatik*. København: Gyldendal. (First published 1946).
- Gould, Steven J. (1992): "Dinosaurs in the haystack", *Natural History* **101.3**, pp. 2-13.
- Greenberg, Joseph: 1963, "Some universals of grammar with particular reference to the order of meaningful elements" in J. Greenberg (ed.): *Universals of Language*, MIT Press, Cambridge MA, pp. 73-113.
- Hansen, Erik (1980) *Dæmonernes Port*. København: Hans Reitzel.
- Hrafnbjargarson, Gunnar Hrafn & Henrik Jørgensen (2004) *The Aarhus Corpus of Tagged Old Danish Texts*, Nordisk Institut, Aarhus Universitet. <www.hum.au.dk/nordisk/norhrafn/acod>
- Jørgensen, Henrik (2000) *Indføring i Dansk Syntaks*. Nordisk Institut, Aarhus Universitet. <<http://www.hum.au.dk/nordisk/lokal/pdf/syaug00.pdf>>
- Shermer, Michael (2001): "Colorful Pebbles and Darwin's Dictum", *Scientific American* **284.4**, p. 38.
- Togeby, Ole (2003) *Fungerer denne sætning? - Funktionel dansk sproglære*. København: Gads Forlag.
- Vikner, Sten (1987): "Case Assignment Differences Between Danish and Swedish". Robin Allan & Michael P. Barnes (eds.), *Proceedings of the Seventh Biennial Conference of Teachers of Scandinavian Studies in Great Britain and Northern Ireland*, University College London, London, pp. 262-281. <www.hum.au.dk/engelsk/engsv/papers/vikn87a.pdf>
- Vikner, Sten (1995): *Verb Movement and Expletive Subjects in the Germanic Languages*. New York: Oxford University Press.
- Vikner, Sten: 2004, "Nødvendigheden af en formel tilgang til sprogvidenskab", in *Magasinet Humaniora* **2004.2**, 12-16. <www.hum.au.dk/engelsk/engsv/papers/vikn04-1.pdf>

Note om betydningen af "komparativ lingvistik" / "komparativ syntaks"

Ved *komparativ lingvistik* og *komparativ syntaks* forstår jeg en form for lingvistik eller syntaks der involverer mere end ét sprog, mere end én dialekt eller mere end ét historisk stadie af et sprog. Dette er helt i tråd med de definitioner der findes i to af de vigtigste internationale lingvistiske ordbøger (Crystal 1997 og Matthews 1997, de relevante dele af deres definitioner er sat med **fed skrift** nedenfor). Komparativ lingvistik er således mere end sammenligningen af genetisk beslægtede sprog for at rekonstruere det oldspog de nedstammer fra.

Fra s. 62 af Peter Matthews (1997):

Oxford Concise Dictionary of Linguistics, Oxford University Press, Oxford:

comparative linguistics

1. The comparison of languages by the comparative method.
2. **The comparison of languages for whatever purpose, whether e.g. for genetic classification or for typological classification.**

Fra s. 73 af David Crystal (1997):

A Dictionary of Linguistics and Phonetics, 4th edition, Blackwell, Oxford:

comparative

A term used to characterize a major branch of linguistics, in which the primary concern is to make statements comparing the characteristics of different languages (dialects, varieties, etc.), or different historical states of a language.

During the nineteenth century, the concern for comparative analysis was exclusively historical, as scholars investigated the relationships between such families of languages as Sanskrit, Greek, Latin, their hypothetical antecedents (i.e. the proto-languages from which such families developed), and the subsequent process which led to the formation of the language groups of the present day. This study became known as *comparative philology* (or simply philology) - sometimes as *comparative grammar*. The phrase *comparative method* refers to the standard comparative philological technique of comparing a set of forms taken from cognate languages in order to determine whether a historical relationship connects them. If there were such a relationship, this analysis would then be used to deduce the characteristics of the ancestor languages from which they were assumed to have derived (a process of 'comparative' or 'internal' reconstruction).

Early twentieth-century linguistics switched from a diachronic to a synchronic emphasis in language analysis, and, **while not excluding historical studies, comparative linguistics these days is generally taken up with the theoretical and practical analysis of the structural correspondences between living languages, regardless of their history, with the aim of establishing general types of language ('typological comparison', or 'typological linguistics') and ultimately the universal characteristics of human language.**